

Rezultat al unor cercelări de lungă durată în arhivele interne (Arad, Oradea și Timișoara) și externe (R.S.F. Jugoslavia), cartea lui V. Popeangă constituie o contribuție temeinică la elucidarea problemei învățămîntului din părțile Aradului, în perioada sa de organizare. Elaborarea ei a presupus reale dificultăți, în primul rînd datorită surselor informative (o bună parte din ele fiind scrise în limbi străine, autorul beneficiind de ajutorul unor colegi arădeni în ce privește transpunerea lor în limba română), care nu întotdeauna sînt la îndemînă. Remarcăm analiza materialului documentar, precum și prezentarea adecvată a contextului epocii. Sînt exprimate opinii exacte despre rosturile învățămîntului în perioada de referință, care se suprapune iluminismului, ca și despre politica școlară a curții din Viena, dezvăluindu-se motivațiile sale, ca și disputa dintre monarhii luminați și nobilime, aceasta din urmă fiind refractară la ideea de dezvoltare a unui învățămînt național. Sînt discutate legile școlare și evidențiate tendințele, preocupările noi care apar. Capitolul al doilea tratează chestiunea rețelei școlare și evoluția ei. Mai mult, sînt efectuate succinte prezentări ale istoricului tuturor școlilor din părțile Aradului.

De observat că V. Popeangă nu ignoră un aspect deosebit de important, acela al conținutului învățămîntului și al formării învățătorilor. El prezintă și aportul unor reprezentanți ai învățămîntului din această zonă geografică la gîndirea pedagogică românească. În final stabilește rolul școlilor arădene în viața comunității românești.

Din cele constatate pînă acum s-ar părea că autorul se limitează strict la județul Arad. Este obligatorie însă mențiunea că sînt numeroase referirile — unele extrase din documente inedite — la învățămîntul din Oradea și Bihor, ceea ce ne determină să o recomandăm, cu deosebire, învățătorilor și profesorilor din județul nostru, care sînt interesați în a descifra tradițiile școlare locale.

VIOREL FAUR

AUREL RĂDUȚIU, LADISLAU GYÉMÁNT, *Supplex Libellus Valachorum în variantele românești de la Șcheii Brașovului*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975

Cartea celor doi cercetători clujeni, apărută în cursul anului 1975 la Editura Dacia, conține, alături de un avizat și pătrunzător comentariu istoriografic, două variante ale *Supplexului*, descoperite la Șcheii Brașovului, care ilustrează faza ulterioară înaintării și respingerii memoriului, fază în care „memoriul coboară de la nivelul frunțașilor miș-

cării pentru a deveni accesibil acelor categorii în numele cărora ei acționaseră”.

Importanța acestei editări pentru cercetarea momentului luptei naționale de la 1791 este indiscutabilă. Dezideratul pronunțat de acad. David Prodan, de identificare a originalului *Supplexului* și de a se face o ediție critică de texte, este — așa după cum spun și autorii — greu de realizat în întregime, dar posibilă prin concentrarea eforturilor cercetătorilor asupra arhivelor, atât străine cit și din țară, printre care cele din Oradea au, desigur, un rol de o presantă utilitate științifică.

Dar nu numai editarea celor două variante impune, cit mai ales proveniența lor. Faptul că ele provin din cercurile negustorimii române a Șcheilor, confirmă justetea opiniei istoriografiei noastre marxiste asupra bazei sociale a mișcării *Supplexului*. Analizînd cele două documente publicate în această lucrare, apare firească opinia că burghezia comercială și meșteșugărească românească n-a fost străină de mișcare, chiar dacă ea nu poate fi surprinsă încă din faza pregătitoare a mișcării, evident din perspectiva acestor două variante. Această momentană lipsă documentară este însă suplinită cu succes de cei doi autori prin convingătoarea interpretare a datelor referitoare la luptele de pe plan local și care duc „spre exact aceleași obiective generale postulate în actul fundamental al mișcării”.

După o competentă discuție asupra antecedentelor mișcării *Supplexului* la Șchei autorii supun cele două variante unei serioase comparări a textelor, pentru stabilirea individualității specifice fiecărei variante cu textul remis dietei, considerat ca fiind cel mai corespunzător funcției de original la ora actuală. Prin compararea textelor, autorii ajung la următoarele concluzii. Varianta Gheorghe Albu este o variantă rezumată a lui *Supplex Libellus Valachorum* existînd fragmente originale din documentul politic la care ne referim, dar și părți în rezumat ale acestuia. Varianta Albu constituie aproximativ o zecime din textul inițial al *Supplexului*. Ea cuprinde însă ideile fundamentale, nu lipsește nimic din ceea ce constituie armătura textului de bază. Autorii stabilesc că atât varianta de la Lunca Bradului (publicată de acad. David Prodan în ediția din 1948 a *Supplexului*), cît și varianta Gheorghe Albu, pleacă de la același text, ambele fiind însoțite de textul tradus al rezoluției imperiale, care este identic.

Varianta Lazăr Chiru diferă de varianta Lunca Bradului atât în sintaxă, cît și în lexic, în plus, de adaosuri, omisiuni, ortografii diferite ale numelor proprii, care îndepărtează o variantă de cealaltă. Ea poate fi apreciată ca un text mai liber față de prototipul latin, mai adaptat spiritului limbii române. Pe baza analogiei dintre edițiile *Supplexului*, autorii ajung la concluzia că în timp ce varianta Lunca Bradului reflectă particularitățile ediției Eder, varianta Chiru reflectă particularitățile ediției Molnar-Piuariu. În consecință, autorii consideră că varianta Chiru nu s-a făcut după varianta Lunca Bradului și nici după același text de bază, stabilind ca posibil traducător pe Aron Budai.

Existența a două variante ale *Supplexului* în aceeași perioadă și în același loc este pentru autori semnificativă, ca dovadă a integrării în mișcarea politică de la 1790—1792 a meșteșugarilor și negustorilor brașoveni, în contextul pregătirilor celui de al doilea *Supplex*, a necesităților locale ale comunității șcheiene care se angajează în lupta pentru apărarea drepturilor cîștigate în perioada iosefinistă.

GHEORGHE GORUN

ION RANCA, VALERIU NIȚU, Avram Iancu. Documente și bibliografie. București, Editura Științifică, 1974, 350 p.

Închinată sărbătoririi evenimentului național, cu prilejul împlinirii unui veac și jumătate de la naștere și 125 de ani de la dezlănțuirea revoluției de la 1848—1849 în Transilvania, cartea cercetătorilor Ion Ranca și Valeriu Nițu, apărută la Editura științifică, se alătură, pe merit, celor mai reprezentative titluri și contribuții bibliografice privind lupta revoluționară a românilor la 1848—1849 în Transilvania, o putere populară, democratică, revoluționară. Cartea este închinată, cu deosebire, memoriei lui Avram Iancu, autorii adunînd cu înțelegere și dragoste în cuprinsul ei tot ce se cunoaște din scrisul lui Avram Iancu, în perioada de pregătire, în timpul și după revoluție, dezvăluindu-ne trăsăturile sale definitorii, capacitatea sa de conducător și luptător, democratismul, atașamentul și sacrificiul pe care le-a afirmat și dovedit pentru fericirea poporului român.

Structural, volumul a fost conceput în trei părți sau capitole. Primul dintre ele, intitulat *Documente despre Avram Iancu*, conține acte oficiale ale diferitelor autorități, din Transilvania sau Imperiu, cu referire directă la activitatea revoluționară între anii 1848 și 1852. Evident, sînt mărturii documentare disparate; primele două (doc. 1, 2) datează din primăvara anului 1848; vizează inițiativele tinărului avocat întors acasă, în Munți, implicit încercările autorităților de-al neutraliza, de-al îndepărta și asigura liniștea în Munții Apuseni unde primele manifestări ale crizei revoluționare au determinat numirea unei comisii pentru investigarea „instigărilor învrăjbitoare în sinul poporului român” însărcinată, de fapt, cu supravegherea mișcării moților și imobilizarea „agitatorilor” români — fapt veridic dezvăluit prin intermediul a patru rapoarte (doc. 3—6) în urma cercetării cărora autorii desprind, pe bună dreptate, concluzia că „ideea izolării lui Avram Iancu de masele de moți, în mijlocul cărora își ducea activitatea, s-a impus în fața autorităților după adunarea de la Cîmpeni, unde, cu toate că nu a luat cuvîntul, a fost apreciată ca periculoasă fie și numai simpla-i participare” (p. 23).